

به نام خدا

شرکت چاپ و

نشر بازار چاپ

وابسته به موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

www.cppc.ir

سرشناسه	: حمدی، کریم، ۱۳۳۴ -
عنوان و نام پدیدآور	: نظام بودجه‌ریزی در ایران / پدیدآورنده: کریم حمدی، حسین وظیفه‌دوست.
مشخصات نشر	: تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۲۱۶ ص.: مصور، جدول، نمودار.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۴۶۸-۳۵۲-۷
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیا
یادداشت	: واژه‌نامه.
موضوع	: بودجه‌ریزی — ایران
موضوع	: بودجه — ایران
موضوع	: بودجه برنامه‌ای — ایران
شناسه رده	: وظیفه‌دوست، حسین، ۱۳۴۵ -
شناسه افزوده	: شرکت چاپ و نشر بازرگانی
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۲ ح/۸۵۹/۴ HJ۲۱۵۳
رده‌بندی دیویی	: ۳۵۲ ۸۰۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۳ ۲۶۹

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۶۸-۳۵۲-۷

نام کتاب: نظام بودجه‌ریزی در ایران

پدیدآورنده: دکتر کریم حمدی و دکتر حسین وظیفه‌دوست

اصلاح و صفحه‌آرایی: سولماز دمندانی

طراحی جلد: شاهرخ بهاری

چاپ اول: ۱۳۹۲

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۹۰۰۰۰ ریال

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: شرکت چاپ و نشر بازرگانی

ناشر: شرکت چاپ و نشر بازرگانی

تمام حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان کارگر شمالی، بالاتر از بلوار کشاورز، شماره ۱۲۰۲، تلفن: ۶۶۹۳۹۳۲۹

وبسایت: www.cppe.ir

پیشگفتار

قریب اتفاق است اندر کاران بر این باورند که بودجه‌ریزی در ایران، به‌رغم حدود یک قرن پیشینه، امروزه با مسائل و مشکلات متعددی روبه‌رو است که پاره‌ای از این مشکلات ناشی از شروع واداران اقتصادی و اجتماعی کنونی است، اما برخی دیگر که دارای اهمیت بسیار بیشتری نیز هستند، ریشه در ساختار اداری و مالی کشور دارد. مسائل و تنگنای مزبور بر محتوای اطلاعاتی بودجه‌ریزی بجا گذاشته و باعث فقدان شفافیت در تصمیم‌های مالی و در نتیجه بروز آسیب‌ها در انجام وظایف حوزه قانون‌گذاری شده است. حل مشکلات مزبور در گرو نگاه جامع‌بینانه است. مسائل بودجه‌ریزی است.

بودجه شاهرگ حیاتی دولت است، زیرا دولت تمام فعالیت‌های مالی خود را در چارچوب قانون بودجه انجام می‌دهد. از سوی دیگر، از آنجا که سیستم بودجه‌ریزی سنتی عوامل مهمی همچون اثربخشی، کارایی، صرفه‌جویی و بازدهی در تخصیص منابع نادیده گرفته می‌شوند لذا از منابع به‌درستی استفاده نشده و حتی به هدر رفتن بودجه‌ریزی از راهکارهای مطرح جهت استفاده و مدیریت بهتر بودجه، بهره‌گیری از بودجه‌ریزی عملیاتی به‌جای بودجه‌ریزی سنتی است.

در این کتاب ضمن مروری بر مفاهیم اساسی بودجه، مراحل تدوین آن نیز مورد بررسی و مطالعه قرار خواهد گرفت و در نهایت روش‌های مختلف بودجه‌ریزی نیز بررسی خواهد شد. امید آن داریم که این کتاب بتواند نقش خود را در شفاف‌سازی فرایند بودجه‌ریزی به بهترین شکل ممکن به انجام رساند.

مجید نیک‌مهر

مدیرعامل شرکت چاپ و نشر بازرگانی

www.ketab.ir

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	ط
فصل اول: کلیات، مفاهیم و تعاریف بودجه	۱
مقدمه	۱
تعاریف و مفاهیم اساسی بودجه	۳
الف) تعریف بودجه با تأکید بر جنبه سیاسی	۴
ب) تعاریف بودجه با تأکید بر جنبه اقتصادی و مالی آن	۶
ج) تعاریف بودجه با تأکید بر جنبه های برنامه ای و مدیریت آن	۷
د) سایر تعاریف	۹
تعاریف های قانونی بودجه در ایران	۱۱
تاریخچه بودجه	۱۳
تاریخچه بودجه در ایران	۱۶
اهمیت بودجه	۱۹
نیاز به بودجه بندی در سازمان ها	۲۱
ضرورت بودجه	۲۱
عناصر بودجه	۲۴
۱. پیش بینی	۲۴
۲. حرکات مالی	۲۵
۳. دوره	۲۵
مفاهیم اساسی بودجه	۲۵
۱- مفهوم نظری یا عام بودجه	۲۶

۲۶	۲- مفهوم کاربردی یا خاص بودجه
۲۶	بودجه‌ریزی و برنامه‌ریزی
۲۷	رابطه بین بودجه و برنامه‌ریزی
۲۸	بودجه و انواع برنامه‌ها
۳۱	اهداف و مقاصد بودجه
۳۱	الف) قضاوت در مورد توزیع عادلانه وجوه
۳۱	ب) برقراری سیستم پاسخگویی
۳۲	ج) تحصیل مجوز قانونی برای فعالیت‌های دولت
۳۲	د) راهنمای اجرای سیاست‌های دولت
۳۳	ه) ابزاری برای کنترل قوه مجریه توسط قوه مقننه
۳۳	و) ابزار روابط عمومی
۳۴	ز) ابزار مدیریت طلبی
۳۴	ح) یک برنامه‌ریزی همراه برات پولی
۳۴	ط) ابزار برنامه‌ریزی دولت
۳۵	بودجه و سایر علوم
۴۵	فصل دوم: اصول بودجه
۴۵	مقدمه
۴۶	اصول بودجه
۴۶	۱) اصل سالانه بودن بودجه
۴۸	۲) اصل وحدت بودجه
۵۱	۳) اصل شمولیت یا تفصیل
۵۲	۴) اصل جامعیت
۵۳	۵) اصل تخصیص
۵۴	۶) اصل عدم تخصیص
۵۴	۷) اصل تعادل
۵۸	۸) اصل تخمینی بودن درآمدها
۵۹	۹) اصل تحدیدی بودن هزینه‌ها
۶۰	۱۰) اصل انعطاف‌پذیری
۶۱	سایر اصول بودجه
۶۷	فصل سوم: روش‌های طبقه‌بندی در نظام بودجه ایران
۶۷	ضرورت طبقه‌بندی

۶۹	روند شکل‌گیری تعریف و طبقه‌بندی بودجه
۷۰	اهداف طبقه‌بندی
۷۰	۱. تسهیل برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری
۷۰	۲. بهبود مدیریت
۷۰	۳. تجزیه و تحلیل پیامدهای اقتصادی حاصل از اجرای بودجه
۷۱	۴. تسهیل کنترل و نظارت بر فعالیت‌های دولت
۷۱	۵. تخصیص مطلوب منابع
۷۲	اهداف طبقه‌بندی بودجه از منظری دیگر
۷۲	۱. انواع طبقه‌بندی بودجه‌ای
۷۲	۲. طبقه‌بندی درآمدها و سایر منابع تأمین اعتبار
۷۲	۳. طبقه‌بندی هزینه‌ها
۷۳	۴. طبقه‌بندی سازمانی
۷۳	۵. طبقه‌بندی زمانی
۷۴	۶. طبقه‌بندی کسری بودجه
۷۴	طبقه‌بندی درآمدها و سایر منابع تأمین اعتبار
۷۴	(۱) درآمد عمومی
۷۵	(۲) درآمد اختصاصی
۷۶	(۳) درآمد شرکت‌های دولتی
۷۸	(۴) سایر منابع تأمین اعتبار
۷۹	طبقه‌بندی هزینه‌ها
۸۱	اهداف و نتایج حاصل از طبقه‌بندی هزینه‌ها
۸۱	۱. مسئولیت محاسباتی و تفرغ بودجه
۸۱	۲. پیشرفت و بهبود روش‌های برآورد و مدیریت
۸۲	۳. تجزیه و تحلیل آثار هزینه‌های دولت بر اقتصاد کشور
۸۳	۴. تفکیک هزینه‌ها
۸۴	طبقه‌بندی هزینه‌ها در بودجه ایران
۸۵	(۱) طبقه‌بندی براساس فصول هزینه
۸۸	(۲) طبقه‌بندی براساس مواد هزینه
۸۸	(۳) طبقه‌بندی اقتصادی هزینه‌ها
۹۵	(۴) طبقه‌بندی عملیات
۱۰۰	(۵) طبقه‌بندی سازمانی

۱۴۶	تبصره‌ها.....
۱۴۹	فصل پنجم: تصویب بودجه.....
۱۴۹	تصویب بودجه.....
۱۵۰	لایحه بودجه توسط چه کسی به مجلس تقدیم می‌شود.....
۱۵۰	صلاحیت مالی و بودجه‌ای مجلس.....
۱۵۱	تأیید شدن بودجه به صورت ارقام.....
۱۵۱	کمیسیون‌های تخصصی مجلس.....
۱۵۱	میسسیون تلفیق.....
۱۵۱	کمیسیون تحقیق.....
۱۵۲	کیفیت تصویب بودجه میان نمایندگان و مباحث عمومی مجلس.....
۱۵۴	تبصره بودجه‌ای.....
۱۵۵	شور در لایحه بودجه.....
۱۵۵	نحوه رأی‌گیری در مجلس بودجه.....
۱۵۵	ویژگی‌های قانون بودجه.....
۱۵۷	موارد خاص در تصویب بودجه.....
۱۵۹	فصل ششم: اجرای بودجه.....
۱۵۹	اجرای بودجه.....
۱۶۰	۱. ابلاغ بودجه.....
۱۶۰	۲. مبادله موافقت‌نامه.....
۱۶۲	۳. تخصیص اعتبارات مصوب.....
۱۶۲	۴. مصرف اعتبارات (مراحل تفصیلی اجرای بودجه).....
۱۶۵	فصل هفتم: نظارت بر بودجه.....
۱۶۵	نظارت بر بودجه.....
۱۶۶	۱. نظارت و کنترل قوه مجریه بر بودجه (نظارت درونی).....
۱۶۸	۲. نظارت و کنترل غیر از قوه مجریه بر بودجه (نظارت بیرونی).....
۱۷۵	فصل هشتم: روش‌های بودجه‌ریزی.....
۱۷۵	مقدمه.....
۱۷۵	۱) بودجه‌ریزی متداول (سنتی).....

مرحله اول: شناسایی کامل وضع موجود دستگاه اجرایی	۱۷۷
مرحله دوم: پیش‌بینی نیازهای سال بودجه‌ای	۱۷۸
مرحله سوم: تبدیل نیازهای پیش‌بینی شده به ارزش پولی	۱۷۸
(۲) بودجه‌ریزی افزایشی	۱۷۹
نگهداشت سطح	۱۷۹
توسعه عملیات	۱۸۰
کار دید	۱۸۱
یب و محاسن بودجه‌ریزی افزایشی	۱۸۱
بودجه برنامه‌ای	۱۸۲
نیای برنامه‌ای	۱۸۳
(۴) بودجه عملیات	۱۸۵
حسابداری عملکرد	۱۸۷
روش اندازه‌گیری	۱۸۷
لرم یا هلجار	۱۸۹
استاندارد	۱۸۹
فرق بین بودجه برنامه‌ای و بودجه عملیات	۱۸۹
(۵) بودجه‌ریزی به روش سیستم برنامه‌ریزی طرح‌ریزی و بودجه‌ریزی	۱۹۱
طرح‌ریزی	۱۹۳
تهیه و تنظیم بودجه	۱۹۳
تصویب بودجه	۱۹۴
اجرای بودجه	۱۹۴
گزارش‌گیری مالی و عملیاتی	۱۹۴
ممیزی بعد از خرج	۱۹۴
ارزش‌یابی برنامه‌ای	۱۹۴
تجزیه و تحلیل سیستماتیک	۱۹۵
(۶) بودجه‌ریزی بر مبنای صفر ZZB	۱۹۵
مشخصات بودجه‌ریزی بر مبنای صفر	۱۹۷
(۷) بودجه‌ریزی بر مبنای هدف	۱۹۸
منابع و مراجع	۱۹۹

مقدمه

هرچند در خصوص نظام بودجه‌بندی در سال‌های اخیر کتب بسیاری به چاپ رسیده است، لکن آثار مولفین در این زمینه تا نسبت به تالیف کتاب حاضر مبادرت نمایند نخست حرکت به سمت جامع‌تری در حکمیت کتاب و سپس استفاده از نگارش ساده و روان است، به نحوی که امکان استفاده از کتاب را برای تمام مدیران در همه سطوح و دانشجویان و دانش‌پژوهان فراهم آورد. با مطالعه این کتاب، خواننده با مفاهیم اولیه و اساسی بودجه، اصول بودجه، روش‌های طبقه‌بندی بودجه در فصول ۱ تا ۳ آشنا می‌شود و از فصل چهارم تا هشتم، فرآیند تهیه و تنظیم بودجه، روش‌های بودجه‌ریزی، تصویب و نظارت بر بودجه به‌طور کامل مورد بررسی قرار گرفته است. کتاب در این فصول بر روش‌های نوین بودجه‌بندی متمرکز است و به خواننده کمک می‌کند تا علاوه بر استفاده از این روش‌ها در بخش‌های دولتی امکان به کارگیری این روش‌ها را در تمامی کسب و کارها داشته باشد.

با این همه این کتاب نیز همانند بسیاری از تالیفات دیگر عاری از خطا نیست؛ لذا موجب بسی سپاس خواهد بود چنانچه در خصوص رفع آن‌ها از همیاری‌تان برخوردار گردیم.

همچنین لازم است تا از همکاران محترم شرکت چاپ و نشر بازرگانی به‌خصوص جناب آقای مهندس نیک‌مهر مدیرعامل معزز این شرکت و ویراستاری سرکار خانم غزاله وظیفه‌دوست کمال تشکر را داشته باشیم.

دکتر کریم حمدی - دکتر حسین وظیفه‌دوست

www.ketab.ir